

OS PROGRAMAS INTERXERACIONAIS

como unha alternativa ó incremento
dos intercambios entre xeracións.

Ramona Rubio Herrera
Universidade de Granada.

1. INTRODUCCIÓN

Nesta época que vivimos de progresivo incremento da poboación maior de 65 anos, de aumento de desemprego e persoas xubiladas, de descenso de recursos e aumento de necesidades, é importante buscar novas alternativas que contribúan a mellora-la calidade de vida dentro destes supostos sociais. Unha desas alternativas constitúena os programas interxeracionais posto que proporcionan oportunidades ás comunidades para cubrir unha serie de necesidades.

Non hai moito, a xente preguntábase ¿que é realmente un programa interxeracional?, ¿por que e para que son necesarios estes programas?, ¿que necesidades satisfan?, ¿que finalidade ten a reunión de persoas maiores e de xoves ou nenos?,

¿a quen beneficia? En Estados Unidos, por exemplo, para dar resposta a estas cuestións básicas xurdiron as chamadas guías, programas ou perfís interxeracionais como os de Murphy (1984), Ventura-Merkel e Parks (1984), etc, que facilitan información sobre posibles programas pero non entran en cuestións de máis fondo como a problemática específica da programación e avaliación. Desde entón avanzouse moito nesta temática intentando buscar camiños creativos de servizo para xoves-anciáns, anciáns-nenos, etc.

Na actualidade o crecemento dunha sociedade anciá e os dramáticos cambios estruturais na familia incrementaron a separación social e o illamento entre as xeracións. E nesa liña os programas interxeracionais poden proporcionar un renovado sentido de comunidade e continuidade.

de mediante o contacto de persoas de diversas idades, de distintos intereses e ambientes.

2. QUE É UN PROGRAMA INTERXERACIONAL E QUE CONDICIÓN MINIMAS DEBE REUNIR PARA ACADA-LO ÉXITO

Podemos definir un programa interxeracional como o encontro de diferentes xeracións a través de distintas actividades. Durante esta última década numerosos programas interxeracionais realizáronse, por exemplo, entre nenos e anciáns, entre garderías e escolas primarias con fogares e residencias de anciáns, entre xoves e anciáns, etc. Os seus obxectivos foron diversos, desde programas dirixidos a aumenta-lo nivel de interacción social a outros de tipo educacional ou de incremento de servizos sociais. Pero todos teñen en común un aspecto: o encontro de distintas xeracións, normalmente con pouco contacto, para que poidan beneficiarse e aprender mutuamente a través deste encontro.

Segundo Henkin e Newman (1985) para que un programa interxeracional acade o éxito debe reuni-los seguintes requisitos:

- ter unhas metas e obxectivos claramente definidos,
- contar cun apoio administrativo e persoal axeitado para realizalo,
- contar cunha dirección competente e comprometida,
- contar cun persoal ben adestrado,
- sersensibles ante ás necesidades e esperanzas do programa (tanto na poboación anciá, coma nos xoves e nos propios profesionais),
- e construír un bo proxecto secuencial das súas fases de desenvolvemento.

Vickery (1972) manifesta que un bo programa interxeracional é algo máis ca unha simple lista de actividades. Un bo programa debe comprender un cadro de actividades e unha previsión da acción recíproca entre os individuos que participan nel. De aí a importancia de controlar non só as actividades, o lugar e como levalas a cabo, senón tamén o significado que estas teñen para cada membro que participa. Un bo programa

debe permitir que os participantes, xoves e anciáns por exemplo, se sintan capaces de ser contribuídores productivos, activos e á vez receptivos. E evidentemente unha das complexidades dos programas interxeracionais deriva de que estamos a traballar con dúas ou tres xeracións, e cada unha delas con necesidades propias e preferencias, que deben estar precisamente contempladas no proxecto para garanti-lo seu éxito.

Crear un bo programa interxeracional implica seguir unha serie de pasos, tales como:

*Determinación de necesidades: todo programa debe iniciarse cun estudo sobre as necesidades da comunidade, información que podemos obter mediante cuestionarios ás persoas desa comunidade, entrevistas a persoas, información a través de centros oficiais ou privados das necesidades particulares da poboación coa que desexamos traballar. Aínda que este estudo pode levar bastante tempo, debemos ter en conta que un programa interxeracional baseado nas necesidades reais desa poboación ten maior posibilidade de éxito ca un que prescinda de tal información.

*O segundo paso é a planificación do programa que se vaia realizar. Tendo en conta o estudio das necesidades, hai que deseñar un programa axeitado a tales fins. É importante que neste proceso interveñan non só profesionais, senón tamén persoas representativas das poboacións coas que imos traballar. A planificación incluírá os fins e os medios para alcanzar eses obxectivos e o sistema de avaliación e seguimento do programa.

*Un programa interxeracional debe contar cunha Xunta directiva que se ocupe da planificación e posterior seguimento do programa e unha persoa responsable do mesmo e comprometida co éxito do programa.

*É importante tamén que na planificación do programa estean presentes persoas dos distintos estamentos xeracionais, co fin de evitar unha primacía ou xustaposición de fins e asegura-la coordinación e o enriquecemento mutuo.

*En moitas ocasións é importante contar con algún apoio económico para asegura-la supervivencia do programa. Resulta moi beneficio-

so contar cun soporte económico para anuncios na prensa, con algún soporte administrativo, etc.

*Segundo Tice (1988) tamén é decisivo no éxito dun programa incrementa-lo sentido de comunidade, que se está a perder en moitas sociedades modernas, crear unha base de comprensión que dalgún xeito diminúa o medo dunha xeración sobre outra por; exemplo promover nos xoves unha visión realista do envellecemento, superando o estereotipo de vellez e deterioro ou etapa negativa; e viceversa, incrementar nas persoas maiores sentimentos positivos cara á xuventude. Os programas deben facilita-la creación de actividades que promovan a saúde física e mental de tódolos participantes.

* Outro requisito necesario antes de comezar calquera actividade, é redactar un plan escrito de procedementos e actividades que se vaian realizar. Programar avaliacións parciais para o seguimento do cumprimento dos seus obxectivos. Doutra banda, toda programación debe ter unha certa flexibilidade durante o proceso de desenvolvemento; algúns programas poden fracasar por excesiva rixidez.

* Outro aspecto que se debe considerar nos programas é o do lugar de realización. Terase en conta a proximidade dos transportes públicos e a veciñanza física das persoas maiores que participan no mesmo. Se son, por exemplo, programas interxeracionais nenos-anciáns hai que asegurarse da proximidade dos colexios ou vivendas dos nenos cos que se vai traballar.

* Resulta tamén moi valioso contar co apoio das institucións; por exemplo, colexios, asociacións de veciños, institucións públicas, etc.

* Débeseprever tamén unha serie de reunións para revisa-los plans a curto e longo prazo. Estas reunións poderían ser de tres tipos:

- reunións sobre o desenvolvemento do programa, que teñen como fin a revisión periódica do programa.

- reunións sobre a avaliación dos sistemas de apoio formal e informal.

- reunións ante eventos especiais que poden ir xurdindo ó longo do programa.

*Outro aspecto que se debe ter en conta é o de procura-la lonxevidade do programa, por ser un dos parámetros máis significativos do éxito dun programa. Non só é importante iniciar un programa interxeracional, senón que tamén o é ou seu mantemento e lonxevidade, e o mantemento da satisfacción mutua nas xeracións que participan.

3. IMPORTANCIA DOS PROGRAMAS INTERXERACIONAIS DESDE A PERSPECTIVA SOCIAL E INDIVIDUAL

Os programas interxeracionais proporcionan unha serie de beneficios tanto desde a perspectiva social coma individual. A nivel social podemos salientalos seguintes:

- Xeran un beneficio mutuo para tódalas xeracións implicadas.
- Proporcionan un óptimo uso dos recursos financeiros nas comunidades.
- Engaden novas prestacións ós servicios xa existentes das institucións.

- Proporcionan ás comunidades oportunidades para designar, apoiar e manter programas que son apropiados ós recursos e necesidades locais. Igual ca familia depende da cooperación, confianza e valores interdependentes para tomar difíciles decisións sobre recursos minguantes, a comunidade a través destes programas pode aprender a traballar en cooperación cun novo sentido de valores interdependentes que, en última instancia, redundan nun benestar social de tódolos cidadáns.

Desde a perspectiva individual, os programas interxeracionais poden ser interpretados como vehículos para favorecer-lo desenvolvemento dunha serie de características tanto na xuventude, coma na idade adulta ou na senectude. En cada etapa do ciclo vital hai un conxunto de necesidades que só poden ser satisfeitas polos contactos interxeracionais. Pensemos en necesidades de afecto na infancia, de apoio na enfermidade, de amizade, de educación de soporte sociais ante determinados eventos vitais. (Harootyan, 1990).

Segundo a teoría psicosocial proposta por Erikson sobre o desen-

volveremento humano, as etapas da vida dunha persoa desde o nacemento á morte vense influenciadas por unha serie de variables sociais e dentro destas, por exemplo, o contacto positivo interxeracional poder ser un evento especialmente importante para o desenvolvemento da saúde mental, emocional ou social.

4. ASPECTOS POSITIVOS QUE PODEN APORTA-LAS PERSOAS MAIORES OS PROGRAMAS INTERXERACIONAIS

As persoas maiores poden aportar importantes elementos ós programas interxeracionais, entre os que se poden salientar:

a) O sentido do tempo. Un dos aspectos máis valiosos na persoa maior é o cambio que se dá no sentido do tempo; así, mentres as persoas de mediana idade comezan a preocuparse co número de anos que deixaron de vivir, o ancián tende a experimentar un sentido de proximidade, aquí e agora, de *vivi-lo momento*. O que podería denominarse sentido de "actualidade", as cousas máis elementais da vida (nenos, plantas, natureza, etc) son cousas importantes. É precisamente esa dimensión do tempo o que lle vai permitir ó

ancián achegarse máis ó neno, e tamén o neno vive ese momento presente de xeito intenso (mentres que os adultos teñen un concepto diferente).

b) O sentido do ciclo vital. O sentido de todo o ciclo vital é algo exclusivo das últimas etapas da vida, algo que noutras idades non se pode ter. Existe unha experiencia de programas interxeracionais realizada en San Francisco, "Senior Enrichng Educational Roles Project" (SEER), que tiña como finalidade precisamente a de que os anciáns transmitan unha perspectiva histórica ós xoves. Persoas de máis de 60 anos de diversas profesións, diversos grupos sociais, étnicos, etc. comparten as súas experiencias da vida, habilidades e intereses con estudantes nas escolas públicas de San Francisco. Douscentos voluntarios de SEER con idades de 60-90 anos traballan neste labor, como profesores de arte, axudantes de biblioteca, xogadores de xadrez, etc. (Siegel, 1985).

c) Sentido da creatividade. Debemos ter presente que a creatividade non diminúe coa idade, e esta cualidade pode ser especialmente atractiva para a xente nova. Nun estudio realizado por Struntz e Revi-

lle (1985), destaca a importancia dun programa denominado "A arte dos maiores", no que os artistas maiores facilitaban ós xoves técnicas sobre as artes no pasado, demostrando no fondo dúas cousas: a importancia da transmisión deses coñecementos, e que tamén se pode ser creativo na vellez (Struntz e Reville, 1985).

d) Sentido de realización e satisfacción coa vida. Na senectude xeralmente aflora un sentimento de realización e satisfacción coa vida. Esa vivencia está intimamente ligada á serenidade e sabiduría que provén da resolución de conflitos persoais, que leva ó suxeito a analiza-la vida desde unha nova dimensión que lle fai encontrala aceptable e gratificante. A esa idade é capaz de entender que o "éxito" non é a única causa de satisfacción, tamén o sentimento de que se fixo todo o posible pode xerar esa serenidade.

Nesta liña, Reville (1987) relátanos na súa obra unha experiencia entre voluntariado de avogados xubilados, asociación IVE / THE WORK CONNECTION, Inc. dedicada a axudar ós xoves delinquentes facilitándolles distintas alternativas de

axuda, actividade que xera sentimentos de satisfacción e elevada autoestima nas persoas maiores.

e) Sentido de adaptación. A capacidade da persoa anciá para adaptarse e prosperar está condicionada pola súa saúde física, a súa personalidade, as súas experiencias de vida máis próxima e sobre todo os seus apoios sociais. Nesa liña os programas interxeracionais poden ser considerados como programas de adaptación social, como potencial para favorecer eses procesos.

Ó longo do ciclo vital vanse dar múltiples perdas sociais, tales como a xubilación obrigatoria, a diminución de ingresos, os cambios na estrutura familiar, cambios tecnolóxicos, burocratización, etc. que poden levar a unha situación de illamento, diminución da autoestima, etc. nos anciáns. Os homes, por exemplo, poden encontrarse marxidados despois da xubilación; e as mulleres, despois da vida de esposas e nais, poden estar traumatizadas emocionalmente pola viuvez. A sociedade actual, ás veces, proporciona poucos apoios e poucos estímulos, e nesa liña os programas interxe-

racionais poden ser importantes vehículos de adaptación.

5. ALGÚNS EXEMPLOS SOBRE PROGRAMAS INTERXERACIONAIS LEVADOS A CABO ACTUALMENTE

En Estados Unidos, entre os programas interxeracionais máis empregados podemos cita-los seguintes:

Centro interxeracional de adultos. Son centros de adultos situados preto de centros escolares de nenos, que ofrecen unha serie de programas extraescolares, nos que as persoas maiores colaboran no ensino de diversas actividades, tales como pintura, escultura, coros, música, etc.

Programas de voluntariado de persoas maiores en centros escolares. Ofrecen un bo apoio ós colexios, sendo beneficioso non só para os alumnos, senón que funcionan como unidades de apoio ós profesores para o ensino dunha serie de habilidades, especialmente relacionadas coas artes, actividades deportivas, titorías, asistentes de biblioteca, etc.

Programas de voluntariado de persoas maiores que atenden a delinquentes xuvenís, poboación marxina-da, etc. a través de visitas a casas, a cárceres, etc.

Grupos interxeracionais de “enriquecemento de vida”. Son asociacións nas que grupos de xoves e anciáns comparten intereses comúns, tales como grupos de teatro, coros, orquestras, etc. Kingson (1990) fálanos na súa obra da importancia da aprendizaxe que se dá nos nenos nesa oportunidade de ter novas experiencias.

Grupos de traspaso de coñecementos. Son tamén asociacións interxeracionais que teñen como obxecto facilitar ós xoves técnicas ou oficios xa en desuso, tales como determinadas destrezas artesanais que van desde a elaboración de tecidos, á de encaixes de palillos, traballos en arxila, madeira, etc.

Programas de voluntariado de amizade. Consiste en persoas xoves que proporcionan servizos de compañía ós anciáns. Inclúen visitas de amizade a estes nos seus propios fogares, ou a hospitais ou residen-

cias, acompañamento en transportes ou saídas a paseos. Trátase dun modelo que crea unha experiencia única na xuventude, na medida que lle permite traballar con persoas maiores débiles e sas.

Programas de coidado diario. Podemos citar entre as principais iniciativas destes programas os equipos de voluntariado, que adestrados previamente proporcionan distintos niveis de coidado, desde o coidado diario familiar, ó de simple acompañamento, etc. e os programas extra-escolares provistos de voluntariado de persoas maiores que toman parte no ensino de actividades non escolares, tales como determinadas actividades artísticas (arxila, pintura, música, etc.).

Programas de axuda a nenos con problemas. Un exemplo desta modalidade de programas é o exposto por Saltz (1985) sobre o labor realizado polos Foster Grandparents, persoas maiores que traballan con nenos con problemas emocionais de aprendizaxe ou físicos. Saltz comprobou que o sentimento de autoestima aumentou nos maiores que participaran neste tipo de programas de axuda.

NOTAS FINAIS

Finalmente, podemos dicir que o camiño dos programas interxeracionais comezou, e no futuro deberá traballarse na liña comentada de creación de programas adaptados ós intereses de cada unha das poboacións que participen no mesmo. Hai que crear sistemas de seguimento e avaliación destes programas, e finalmente ós psicólogos evolutivos corresponderanos un importante labor, que será o de investigar a natureza dos intercambios e o impacto que estas relacións interxeracionais teñen sobre o desenvolvemento nas distintas etapas do ciclo vital.

O camiño acaba de iniciarse e poderíamos rematar coas palabras de Vega (1993): "O intercambio entre xeracións é unha fronteira de investigación que aínda non foi atravesada".

BIBLIOGRAFÍA

Erikson, E.H. (1964): *Insights and responsibility*, New York, W.W. Norton.

Henkin, N.Z, e S.M.Newman, (1985): *The best of you... the best of me: An instructional guide*, Harrisburg, The Commonwealth or Pennsylvania Departamente de Aging.

Harootyan, R.A. (1990): *International Linkages. Patterns and Prevalence*, Boston, The Gerontological Society of America.

Kingson, E.R.B.A., Hirshorn, L.K. Harootyan (1990): *The Common Stake: The interdependence of generation*, The Gerontological Society of America

Murphy, M.B. (1984): *A guide to intergenerational programming*, Washington, DC: National Association of State Units on Aging.

Reville, S. (1987): *Quarterly report to the Administration on Aging for the National Public/Private Intergenerational initiative*, Palm Spring, CA.

Saltz, R. (1985): *Help each other: The U.S. foster grandparent program*, Palm Springs: The Elder Press.

Siegel, R. (1985): *Intergenerating in San Francisco's public schools*, Palm Sprigngs, CA, The Elder Press.

Struntz, K. e S. Reville, (1988): *Growing together: An intergenerational sourcebook*, Washington, DC, American Association of Retired Persons, Palm Springs.

Tice, C. e B. Xarren, (1988): *Developing and evaluating intergenerational programs*, Manuscrito sen publicar.

Vega, J.L. (1993): "Curso vital e interdependencia generacional", *INFAD Psicología de la Infancia y Adolescencia*, nº 5 (xaneiro-xuño).

Ventura-Merkel e Parks (1984): *Intergenerational programs: A catalogue of profiles*, Washington, DC, National Council on the Aging, Inc.

Vickery, F. (1972): *Creative programming for older adults: A leadership training guide*, New York, Association Press.